

Dansk Skolemuseum 2009 – 2017 – delvist genoplevet i erindrungen

Af Ning de Coninck-Smith og Jens Bennedsen

Det må have været tidligt forår i 2009; Ning var på vej til Aarhus med tog, da hendes telefon ringede – og vores fælles arbejdsliv tog en ganske uventet drejning. Det var Undervisningsministeriets arkivar Niels Borger, der ringede og fortalte, at han nu befandt sig blandt stabler af flyttekasser inde i Rådhusstræde, hvor Dansk Skolemuseum stod foran nedpakning.

En sidste feberredning fra daværende undervisningsminister Bertel Haarders side havde sikret, at museet kunne overleve i ti containere og et par sikringsrum under Tingbjerg Skole. Og så spurgte han: ”Hvad var det, Ning, du særlig syntes, vi skulle bevare?” Helt befippet, med togets larm i ørene, svarede hun, at arkivet efter Hans Henning Hansen (1916-1985) – Undervisningsministeriets tidligere konsulent i skolebyggeri –, det måtte ikke forsvinde. Hun havde nemlig selv haft adgang – og mødt stor hjælpsomhed – til materialet og vidste derfor, at det rummede tegninger og byggesager fra samtlige skoler frem til begyndelsen af 1980’erne. Og så kan hun ikke længere huske, hvad hun ellers svarede. *Måske* noget om et snedigt karakterudregningsapparat, som kun få blandt museets mange frivillige vidste, hvordan man betjente, *måske* noget med det såkaldt flindtske enmandsskolebord – opkaldt efter distriktslægen i Holbæk og skolehygiejnikerens Nicolai Flindt, som i årene omkring 1. Verdenskrig gik sin sejrsgang i alle progressive og fremsynede kommuner. Eller kom hun i tanke om Privatskoleforeningens arkiv, der stod i kasser på gulvet oppe under de skrå vægge?

Fornemmelsen var i hvert fald på kanten af det surrealistiske, og i sin overvældethed ringede hun til daværende overbibliotekar på Danmarks Pædagogiske Bibliotek – og nuværende specialkonsulent – Jens Bennedsen og satte ham ind i situationen. Herfra er alting historie, vil nogen mene – men så enkelt er det ikke.

Jens Bennedsen tog sin cykel og kørte ind til Rådhusstræde og sikrede sig at: a) den store og velestimerede samling af anskuelsestavler, som vistnok er Europas største, kom tilbage til Danmarks Pædagogiske Bibliotek (DPB), hvor den oprindeligt havde hørt hjemme, og b) at de mange arkivalier, som lå ude i sikringsrummene i Tingbjerg, blev anbragt i en selvstændig container og kørt direkte til Rigsarkivet. Ved samme lejlighed blev det også besluttet, c) at museets forskningsbibliotek, der engang havde tilhørt Institut for Dansk Skolehistorie, blev udlånt til Syddansk Universitetsbibliotek, og d) at museets billedsamling samt registranter kom til DPB, det nuværende AU-Library.

*Gammelholm Skole, anskuelsesmodel udarbejdet af skolens leder og grundlægger
Gottlieb Christensen.*

En lang rejse...

Nu begyndte en lang proces med at få de mange genstande taget frem igen til gavn og glæde for alle med interesse i skolens lange og sammensatte historie. Processen blev i første omgang stærkt påvirket og delvist forsinket af den rapport, som en ”udredningsgruppe”, bestående af repræsentanter fra Nationalmuseet, Kulturarvsstyrelsen, Undervisningsministeriet og Kulturministeriet havde udarbejdet i foråret 2008. Det skete på et tidspunkt, hvor det stod klart, at Lærerstandens Brandforsikring og Danmarks Lærerforening, som havde været museets hovedsponsorer, siden samlingen genåbnede i Rådhusstræde i 1995, ikke længere ønskede at bidrage med et årligt tilskud (LB) eller gratis husleje (DLF). Alene Undervisningsministeriet var indstillet på at fastholde sit årlige bidrag på 800.000 kr. – og det kunne der ikke drives meget museum for.

Rapporten var nedslående læsning, ”samlingen var nødlidende” og var kun registreret i begrænset omfang, der manglende overblik, og der var ingen strategi for konservering og indsamling. En aftale med Københavns Kommune om løbende at modtage genstande fra københavnske folkeskoler havde ikke bare fået taget på det gamle ildebrandshus til at lette, men også magasinerne bugnede af et utal af dubletter, herunder adskillige komplette gymnastiksale. 125.000 genstande mente udredningsgruppen, der var tale om, hvoraf alene ca. 22.000 havde oplysninger om proveniens m.m. ”Den kulturhistoriske væsentlighed er svær at fastslå”, forlød det, mens Nationalmuseet sagde pænt nej tak til tilbuddet om at overtage samlingen. Det ville blive alt for bekosteligt at finde frem til de 500-1.000 genstande, som museet mente kunne supplere museets egne samlinger. Et ønske om statsanerkendelse og dermed statstilskud var dermed definitivt lagt i graven. Medvirkende til dette afslag var givetvis finanskrisen, som netop var brudt ud i 2008 – og fik alting til at gå i sort.

Udredningsgruppen foreslog derfor enten en nedpakning og senere fremtagning og ordning, eller en øjeblikkelig udskillelse til andre museer og samlinger og kassation af det resterende. Det var hovedsageligt samlinger i hovedstaden, man mente burde betænkes, f.eks. Rigsarkivet, Det Kongelige Bibliotek og Kunstbibliotekets samling af arkitekturtegninger. Den store fysiksamling kunne tilbydes Danmarks Tekniske Museum, mens Statsbiblioteket i Aarhus var det oplagte hjemsted for den store audiovisuelle samling med tilhørende maskiner.¹

Den daværende Institutionsstyrelse under Undervisningsministeriet indstillede herefter til ministeren, at der skete en nedlukning og nedpakning af museet, således at det kunne fraflytte adressen i Rådhusstræde. Efterfølgende skulle det vurderes, om museet kunne reetableres evt. i forbindelse med DPU eller anden relevant uddannelsesinstitution. Den indstilling var ministeren enig i, og i løbet af to kolde vinteruger i begyndelsen af januar 2009 blev museet pakket ned.²

Via daværende dekan Lars Qvortrups mellemkomst blev samlingen herefter overdraget til Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, og en projektgruppe blev etableret med det formål at ”facilitere” samlingen, herunder en vurdering af hvor mange genstande, der var tale om, og hvorvidt der var hold i den antagelse, at den kulturhistoriske værdi var begrænset. Dette essays to forfattere har fra begyndelsen indgået i arbejdet, foruden cand.com. Majken Astrup, som har haft ansvar for kommunikation og formidling. Der har endvidere været tilknyttet flere projektansatte medarbejdere til at bistå med fundraising, konservering og skolehistorieskrivning.

I kraft af den årlige bevilling fra Undervisningsministeriet lykkedes det at få et godt samarbejde i stand med Rigsarkivet omkring ordningen af de mange arkivalier. I de følgende år blev de gjort tilgængelige efter de almindelige bestemmelser for offentligheden. En ophængning af et udvalg af anskuelsestavlerne i Den Frie Udstillingsbygning gjorde sit til at skabe opmærksomhed omkring denne del af samlingen.³

Vi afholdt også et seminar med danske og internationale deltagere om fremtidens skolemuseum, uanset det fra begyndelsen stod klart, at Aarhus Universitet ikke skulle være vært for et nyt museum. Spørgsmålet var ikke kun, hvorvidt det fremtidige museum skulle være fysisk eller digitalt, men også – og måske ikke mindst – hvordan digitalt? Seminaret blev til på baggrund af en kortlægning af de omkring 25 danske skolemuseer og etablering af et netværk til gensidig erfaringsudveksling og inspiration. Netværket og navnene på de enkelte museer præsenteres på hjemmesiden skolehistorie.au.dk. Netværkets medlemmer har efterfølgende været ”indkaldt” flere gange bl.a. til en drøftelse af, hvordan skolens kulturarv kunne sikres i et samspil mellem forskning, museer og digital formidling.

1 Kulturministeriet, Notat om Fremtiden for Dansk skolemuseum, 28. marts 2008.

2 Notat vedr. et fremtidigt Dansk Skolemuseum 15. februar 2010.

3 Se Claus Holm mfl. (red.): *Autopsi : mere end 500 anskuelsestavler*. Kbh.: Den Frie Udstillingsbygning, DPU, 2009.

Undervejs i alt dette blev der på AU-Library (det tidligere DPB) arbejdet med ordning, restaurering og digitalisering af de mange anskuelsestavler.

Nordvangsskolen i Glostrup, 1950'erne, skolekøkken.

Heldet står de kække bi...

Udredningsgruppens rapport spøjte forsat, og flere henvendelser til Nationalmuseet bar ikke frugt. I stedet måtte vi se i øjnene, at vi selv ville komme til at stå for leje af lagerhal, udpakning og sortering – samt indkøb af flyverdragter, kaffe og toiletpapir. Det resulterede i et budget på omkring ni millioner kroner, og vi søgte forgæves en række fonde i håbet om, at de ville bistå os.

Heldet ville, at den danske skole besluttede at fejre sig selv i 2014, hvor skoleanordningerne fra 1814 fyldte 200 år. I lyset heraf fandt A.P. Møller Fondet projektet så interessant, at bestyrelsen valgte at støtte med fire millioner kroner. Det efterlod projektgruppen med opgaven med at finde de resterende midler, hvilket på trods af mange anstrengelser ikke lykkedes.

Endnu engang tilsmilede heldet projektet, da Nationalmuseet valgte velfærdsstatens kulturarv som et nyt forsknings- og formidlingsfokus. Derved blev der skabt en ny interesse for skolens historie – og for at medvirke til en udpakning og sortering og fordeling af de mange genstande. De mange forgæves forsøg på at rejse midler gjorde det helt klart for alle involverede parter, at et nyt specialmuseum for skolens historie ikke ville blive en realitet.

Derefter tog tingene fart, et nyt budget så dagens lys, en ny ansøgning blev sendt afsted til A.P. Møller Fondet i håb om, at de oprindeligt bevilgede fire millioner kroner kunne genbevilges – og en formel organisation med repræsentanter fra DPB, AU og Nationalmuseet blev etableret. Der blev endvidere oprettet et fagligt referencepanel med deltagelse af skolehistorikere og museumsfolk. Udpakningsdelen skulle udføres af Nationalmuseet, mens formidlingsarbejdet blev lagt på AU-Library. Tidsrammen blev sat til to år. Med grønt lys fra fonden begyndte arbejdet med udpakning, sortering og fordeling 1. marts 2016 og afsluttedes seks måneder senere. Stedet var en nedlagt telefonfabrik i Gladsaxe, nord for København.

20.000 genstande

I alt 35 museer – fra store statsanerkendte til små lokale skolemuseer og fra alle egne af Danmark – hjemtog i alt 548 objekter som genstande og 2.503 som rekvissitter. Det kan lyde meget begrænset, uanset samlingen viste sig at indeholde omkring 20.000 genstande – og ikke 125.000, som først antaget. Stort set ingen af disse genstande var imidlertid forsynet med oplysninger om proveniens, hvilket forklarer museernes begrænsede lyst til at hjemtage dem. Samtidig har mange museer ofte i forvejen store skolehistoriske samlinger som følge af de mange skolelukninger, der har fundet sted gennem årene.

Til de hjemtagne genstande skal imidlertid føjes de omkring 10.000 anskuelsestavler, som nu befinder sig i AU-Library, samt en lang række arkivalier, der blev efterafleveret til enten Rigsarkivet, til lokalhistoriske arkiver i Storkøbenhavn eller til det sønderjyske skolemuseum i Over Lerte. Valget af dette museum skyldtes, at man her råder over en stab af frivillige samt lokaler med plads til genstande og arkivalier.

De over 100 kasser med materialer til fysik- og kemiundervisning blev udbudt til fysiklærere i hovedstadsområdet. Det vakte stor begejstring, flere nærmest camperede uden for døren til telefonfabrikken for at sikre sig de bedste klenodier. Dansk Skolemuseums skolestue endte sine dage på Undervisningsministeriets loft, hvor (den udstoppede) lærer Andersen svinger pegepind og spanskrør over ministeriets yngste fuldmægtige og kontorassistenter, mens den skaldede ræv, anskuelsestavler og andre museale skolehistoriske genstande befolker vægge og skabe. De resterende genstande m.m. blev herefter tilbudt Røde Kors, der tog et begrænset udvalg til salg i deres butikker. Vi håber på denne måde at bidrage til arbejdet med lektiecaféer for socialt udsatte børn og unge.

Da samlingen tilhørte staten, var privat overdragelse ikke muligt. Det tilbageblevne måtte derfor destrueres. Derved slog de mange ting og sager følge med de fem skolebiblioteker og den store samling af udenlandske skolebøger, der befandt sig i sikringsrummene under Tingbjerg Skole. Da kælder døren blev åbnet, viste det sig nemlig, at en kombination af fugt, skimmelsvamp og hærværk havde totalskadede samlingerne. Derimod lykkedes det at redde den store samling af (privat)skoleprogrammer. Den står nu på skolemuseet i Ovre Lerte. Mange af

programmerne findes i øvrigt også i småtryksamlingerne på Det Kongelige Bibliotek i København og Aarhus.

Som opdragsgivere er vi meget tilfredse med det arbejde, som Nationalmuseets medarbejdere under ledelse af museumsinspektør Bobo Magid udførte. Tidsplanen blev overholdt, og projektet blev ca. 1,5 millioner kr. billigere end forventet. Vi er også meget imponerede over det store opsøgende arbejde, som blev udført i forhold til at få kontakt til museer og samlinger og enkeltpersoner, som kunne have en interesse i – og viden om – de mange genstande. Omend det er trist at konstatere, at størstedelen af samlingen måtte destrueres, finder vi, at det er lykkeligt, at mange genstande er kommet frem i lyset og har fået et nyt liv. Og ikke bare i omegnen af Storkøbenhavn, som det oprindeligt var tanken, men ganske mange steder i Danmark.

Skolemuseet udpakkes, august 2016

skolehistorie.au.dk – det digitale skolehistoriske mødested

Vi ser det nu som vores opgave at bidrage til formidlingen af disse genstande og de historier om skole og skolegang, som de rummer. Til det formål har vi etableret internetsitet *skolehistorie.au.dk*. Det digitale mødested huses af Aarhus Universitet, hvor arbejdet udføres af medarbejdere, ansat på AU-Library/DPB og på Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU). Der er nedsat en styregruppe med repræsentanter for AU-Library/KB og DPU. I sommeren 2017 beskæftiger projektet syv medarbejdere, herunder en konservator, en bibliotekar, en formidlingskonsulent, to historikere og to studentermedhjælpere.

Hjemmesiden gik i luften i april 2017 og er ved at blive udbygget. Den er forskningsbaseret og rummer pt. bl.a. en database med samtlige anskuelsestavler og alle fotografier fra det tidligere Dansk Skolemuseum samt en samling af de vigtigste skolelove. Sidstnævnte viser sig sammen med anskuelsestavlerne at være de hyppigst besøgte indtil videre. Ligesom det er muligt at foretage søgninger i anskuelsestavlerne, vil det også være tilfældet med billederne. Sitet skal også rumme en komplet fortegnelse over de hjemtagne genstande, og hvor de befinder sig. Der skal endvidere være en række artikler om skolens historie, omtaler af forskningsprojekter og ikke mindst undervisningsmateriale til brug på skoler og gymnasier samt en digital rundvisning i samlingen af anskuelsestavler.

Udarbejdelse af undervisningsmateriale og den digitale museumsdel vil ske i et økonomisk samarbejde med Lærerstandens Brandforsikring og Historieformidlingscenteret i Jelling. Som kreativ partner anvender vi Stupid Studio, som også stod for designet af skole.200.dk, der blev udformet i forbindelse med skolens 200 års jubilæum i 2014.

Skolehistorie.au.dk har som mål at gøre samlingerne tilgængelige for alle, og at udvalgte dele frit kan benyttes under Creative Commons. Skolens historie skal være uomgængelig i formidlingen og udforskningen af Danmarkshistorien – og sitet skal have en bæredygtig og varig karakter. Vi har indledt et samarbejde med danmarkshistorien.dk om at henvise til hinanden, dele artikler og kilder – og vi samarbejder med den gruppe af frivillige, som passer og plejer de store samlinger af genstande, fotografier, bøger og dokumenter fra Jonstrup Seminariums lange historie. Indtil lukningen af Dansk Skolemuseum hørte samlingen til her. Der er blevet udarbejdet en hjemmeside, der fortæller om seminariets historie m.m., og der er planlagt en digital registrant. På sigt skal vores netværkskreds udvides og omfatte skolehistoriske samlinger ikke bare i Danmark, men også i udlandet. Det gælder f.eks. den store samling af anskuelsestavler ved Universitetet i Würzburg eller det nederlandske skolemuseum i Dordrecht. Begge institutioner kender vi fra et samarbejde med i forbindelse med EU-projektet *Wall Charts, History and European Identity*.

Konservering

En udløber af formidlingsindsatsen er ordning, vedligeholdelse og formidling af den store samling af anskuelsestavler. Vi har derfor igangsat et konserveringsprojekt vedrørende de mange tavler, som befandt sig på lærreder og stokke. De har hidtil været opbevaret i oprullet tilstand, hvilket har givet dem revner og andre skader. De bliver nu udrullede efter at have været opfugtede. Herefter skal de digitaliseres og føjes til den store samling på vores digitale skolehistoriske mødested.

Dette arbejde og det nye digitale skolehistoriske mødested blev præsenteret af vores konservator Lea Cecilie Bennedsen på 17th International Symposium for School History Museums and Collections i Dordrecht, Nederlandene, i juli måned 2017.

„Prøv med Kærlighedens stærke Arm“. Gunnar Jørgensens motto til Flemming-bøgerne og privatskolen, som han oprettede.

Forskningsformidling

Det er projektgruppens mål, at *skolehistorie.au.dk* inden 1.1.2018 er færdigdesignet og bredt formidlet til alle relevante, interesserede parter. Et første større skridt til udbredelsen af kendskabet til skolens kulturarv blev taget på årets Folkekemøde i et samarbejde med Danmarks Lærerforening. Fremadrettet påtænkes et samarbejde omkring skolens kulturarv med Kommunernes Landsforening og Undervisningsministeriet. Til dette formål har vi fået trykt en pjece om vores arbejde på dansk og engelsk. *skolehistorie.au.dk* findes nu også i engelsksproget udgave.

Succes

Vi hører ofte, at det er trist og ikke i orden, at Danmark ikke længere har et nationalt skolemuseum. Det kan man beklage, men det er en beslutning, som ikke kan gøres om, og som har mange sammensatte forklaringer, ikke mindst tidernes ugunst i forhold til etablering og drift af specialmuseer. Vores holdning har hele tiden været, at publikum kan nås på andre måder end gennem et fysisk museum. Vi har derfor arbejdet for tilgængelighed – fysisk f.eks. i form af de mange arkivalier, som nu er offentlig tilgængelige, eller de mange genstande, som kan ses på forskellige museer landet over – men også – og ikke mindst digitalt. Vi

har endvidere til vores glæde kunnet konstatere, at interesse for skolens historie er vokset i de senere år, blandt de studerende på DPU, men også i befolkningen i almindelighed. Det er denne interesse, vi arbejder på at kvalificere, bl.a. ved at være vært for et projekt, hvor anskuelsestavlerne på sigt skal ud i skolerne og vække til debat om demokrati og dannelse – eller ved optræden på Folkemødet 2017 og fremover. Med en blog på folkeskolen.dk, med de mange artikler på skolehistorien.au.dk – og gennem samarbejde med bl.a. danmarkshistorien.dk – og deltagelse i relevante internationale konferencer – ønsker vi på at nå så langt ud som muligt. Skolehistorien skal være med dér, hvor det sker – dér, hvor mennesker diskuterer skolens nutid og fremtid, og dér, hvor store og små beslutninger bliver truffet. Historien skal kvalificere, nuancere og perspektivere beslutningsgrundlaget og debatten om skolen, som alt for meget tegnes op med sort og hvide streger. Det kræver, at skolehistorien fortælles så det giver genlyd, - og det er lige præcis det vi arbejder på.

Ning de Coninck-Smith er professor mso, dr. phil. på Institut for uddannelse og pædagogik, Aarhus Universitet. Sammen med lektor dr.phil. Charlotte Appel har hun bidraget til og redigeret fembindsværket Dansk skolehistorie, hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år (2013-2015). Hun har skrevet en lang artikler og flere bøger om barndommens og skolens historie, deriblandt bogen Barndom og arkitektur. Byggeri til børn gennem 200 år, 2011, som modtog prisen som årets historiske bog 2011.

Jens Bennedsen (f. 1963), cand. scient. bibl. fra Danmarks Biblioteksskole 1992. 2008-2012 overbibliotekar, Danmarks Pædagogiske Bibliotek; 2012-2014 biblioteksleder, AU Library, Campus Emdrup (DPB) og siden 2015 specialkonsulent og projektleder for: skolehistorie.au.dk.